

DOI: 10.7596/taksad.v8i4.2378

Citation: Uzun, T. (2019). Kaçarlar Döneminde (1779-1925) Minyatür Portreli Nişanlar. *Journal of History Culture and Art Research*, 8(4), 526-535. doi:<http://dx.doi.org/10.7596/taksad.v8i4.2378>

Kaçarlar Döneminde (1779-1925) Minyatür Portreli Nişanlar

Portrait Miniatures in Qajar Era (1779-1925)

Tolga Uzun¹

Abstract

It has been known that hanging up the miniature portraits of the rulers on the neck or attaching them to the collar has been an expression of obedience to the ruler for the aristocrats or court members. In 16th Century, this tradition was popular at English and French courts. Later it expanded and was used for different purposes. At the beginning of the 19th Century, rulers of Eastern Muslim states such as Qajars in Iran and the Ottomans adopted this western tradition, and they delivered these miniature portraits as an order for state officials and upper classes personalities. In this article, we have dealt with portraited orders of Qajar rulers of Iran in 19th century. They have been evaluated according to subject, style and iconography. Finally, we have discussed their relations with surrounding cultures.

In the first part of the study, early examples of the Tudor dynasty in England are presented. Afterwards, examples of Feth Ali Shah, Muhammed Shah and Nasreddin Shah periods were examined and the distinguishing features of these portraits were analyzed.

Keywords: Qajars, Iran, Portrait, Portrait Miniatures, Qajar dynasty.

Öz

Avrupa saraylarında hükümdarların minyatür portrelerinin saraylılar ve soylular tarafından yakaya ya da boyuna asılması hükümdara bağlılığın bir ifadesi olarak bilinmektedir. 16. Yüzyılda İngiliz ve Fransız saraylarında popüler olan bu âdet, zaman içerisinde yaygınlaşmış ve farklı amaçlarla kullanılmıştır. 19. yüzyılın başından itibaren İran ve Osmanlı gibi Müslüman doğulu ülkelerin hükümdarları, batılı bu âdeti benimseyerek, üst düzey memurlara ve devlet yetkililerine bir nişan olarak dağıtmıştır. Bu çalışmada 19. yüzyılda İran'da Kaçar hükümdarlarının portreli nişanları ele alınmış, konu üslup ve ikonografik açıdan değerlendirilip, çevre kültürler ile bağlantıları tartışılmıştır.

Çalışmanın ilk bölümünde Minyatür portrelerle ilgili İngiltere'de Tudor hanedanlığı dönemine ait erken örneklere yer verilmiştir. Daha sonra Kaçarlar döneminde Feth Ali Şah, Muhammed Şah ve Nasreddin Şah dönemleri ile ilgili örnekler incelenmiş ve bu portrelerin ayırt edici özelliklerinin neler olduğu analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kaçarlar, İran, Portre, Minyatür portre, Kaçar Nişanları

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Karabük Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü. E-mail: tolgauzun@karabuk.edu.tr

1. Giriş

19. yüzyılda İran'da Kaçar hükümdarları küçük boyutlarda portrelerini yaptırıp, bunu bir nişan olarak hanedan üyelerine, devlet yönetimindeki idarecilere ve elçilere hediye etmişlerdir. *Nişân-ı Timsâl-i Hümâyün* adı verilen bu nişanlar, kimi zaman toplum içerisinde kişiyi onurlandırırken kimi zaman da hükümdara bağlılığın bir ifade aracı olmuştur. Avrupalı bir adet olan nişan portre geleneği bu çağda Osmanlı gibi Müslüman diğer ülke hükümdarları arasında da moda olmuştur. Modernleşme sürecindeki bu ülkelerin batılı sanatsal formları benzer şekilde yorumlamasına önemli bir örnek teşkil edecek olan portreli nişanlar, teknik ve üslubun yanı sıra Avrupalı öncüllerinin ikonografik kalıplarını tekrar ederler. Genellikle oval formdaki bu nişanlar fildişi ya da emaye tekniğinde yapılarak bir çerçeve ile çevrelenmiştir. Bugün çeşitli müze ve özel koleksiyonlara yayılmış durumdaki Kaçar portreli nişanları çalışmada belirli örnekler ile tartışılıp, bu örnekler geleneksel ve modern dönemleri temsil eden Feth Ali Şah, Muhammed Şah ve Nasreddin Şah dönemleri ile sınırlı tutulmuştur.

1.1. Avrupa'da Portreli Nişanların Öncülleri

Hükümdarın küçük boyutlardaki portresini yaparak yakaya ya da boyna asma âdeti Avrupa'da eskilere dayanır. 16. yüzyılda İngiltere'de Tudor hanedanı döneminde parşömen üzerine suluboya olarak yapılan portreler Avrupa'da ki erken örnekler olmalıdır. Örneğin VIII. Henry'nin (salt.1509-1547) böyle bir minyatür portresi 1526-RCIN 1527 yıllarına tarihlenmektedir (Royal Collection Trust. 420640). Büst şeklindeki portre yuvarlak formda ve altın çerçeveli şekilde tasarlanmıştır (Resim 1). Bu dönemden gelen diğer örnekler, bu tip portrelerin sarayın diğer üyeleri için de yapıldığını göstermektedir. VIII. Henry'nin eşi Cleves'li Anne'nin 1539 tarihli portresi (Resim 2) İngiliz saraylarında minyatür portrelerinin popülerlik kazandığına işaret etmektedir (Victoria and Albert Museum, P.153:1, 2-1910). Portreyi etkin bir propaganda aracı olarak kullanan I. Elizabeth döneminde (salt.1558-1603) kraliçenin bu küçük boyutlardaki portresini kurdele ile yakaya ya da göğse iliştiirmek ona bağlılığın bir ifadesiydi. Bu uygulamanın devlet memurlarına zorunlu tutulmasında (Koos 2014: 840) Katolik İspanya'nın Protestan İngiltere'yi tehdit ettiği I. Elizabeth döneminde kraliçeye sadakatin bir sembolü olarak düşünülmüş olması muhtemeldir.

Resim 1: VIII. Henry, yak. 1526-27, parşömen üzerine suluboya, 4.7 cm, Royal Collection Trust. RCIN 420640

Resim 2: Cleves'li Anne (VIII. Henry'nin eşi), 1539, fildişi üzerine suluboya, 6.1 cm, Victoria and Albert Museum, env no: P.153:1, 2-1910

17. yüzyılda soylular tarafından kullanımı yaygınlaşan minyatür portreler, kapaklı bir kolye ya da broş şeklinde tasarlanmaya başlamıştır (Rutherford 2019: 79-91). Parşömenin yanı sıra fildişi malzemenin kullanımında izlenen artışın sebebi ten rengini yansıtmada sağladığı kolaylıktandır. 18. yüzyılda yapımı giderek artan minyatür portreler, birbirini seven iki insanın hediyeleşme aracı olurken, ölen birisinin ardından duyulan üzüntüyü göstermek amacıyla da kullanılmıştır (Strickler ve Krichevsky 2018: 4, 12).

2. Kaçarlarda İlk Portreli Nişanlar ve Feth Ali Şah Devri

Kaçarların ilk hükümdarı Aga Muhammed Şah zamanından (1785-1797) günümüze gelmiş portreli nişan bilinmemektedir. Kendisinden sonra hükümdar olan yeğeni Feth Ali Şah (1797-1834) döneminden günümüze gelenler, Kaçar portreli nişanlarının ilk örneklerini oluşturur. Devrindeki tüm siyasi olumsuzluklara rağmen devletin merkezileşmesi açısından önemli adımlar atılmıştır. Bir hanedan imgesi yaratmak ve coğrafyadaki geçmiş hanedanlar ile bağıni vurgulamak yönündeki çabaları olumlu sonuçlar vermiştir. Bu amaçlarla yaptığı propaganda faaliyetlerinde, çeşitli malzeme ve türlerdeki portreleri önemli bir araç olmuştur. Çağdaşı ülke hükümdarlarına gönderdiği diplomatik hediyeler arasında tarihi ve edebi konulu resimli el yazmalarının yanı sıra portreleri de yer almıştır. Bu gelenek aynı yıllarda saltanat süren Osmanlı padişahı III. Selim (1789-1809) tarafından da uygulanmıştır (Renda 2000: 442). Feth Ali Şah bu diplomatik hediyeleriyle dünya hükümdarları arasında varlığını ispatlamaya çalışırken resmî kurumlara da portrelerini astırarak ülke içinde meşruiyetini sağlamayı amaçlamıştır. Çizme, pantolon ve festen oluşan yeni kıyafetlerle resmi dairelere portre astırmak, komşusu Osmanlı'da ilk kez II. Mahmud ile görülmeye başlamıştır. Daha ucuz ve taşınabilir boyutlarda üretilen lake kitap kapları, kalem kutuları gibi gündelik eşyalar üzerine portrelerini yaptırarak, halk arasında da imgesinin dolaşmasını istemiştir.

Portrelerinde eski İran hükümdarlarının atribülerini kullanarak aynı coğrafyadaki hanedanlar zincirinin bir halkası olduğuna işaret etmiştir. Saray mensuplarına, devletin üst düzey memurlarına ve elçilere verilen portreli nişanlar bu çabaların bir parçası olarak değerlendirilmelidir. Feth Ali Şah devrinde en erken portreli nişanlar, Persepolis'deki antik kent kalıntılarının resimlerini çizmek için İran'a gelen İngiliz sanatçı Sir Robert Ker Porter'e aittir.

Burada 1817-1820 yılları arasında bulunan sanatçı, Tebriz de Veliht Abbas Mirza ile görüşmüş ve onun da portrelerini yapmıştır. Sanatçının İran'da tasarladığı Feth Ali Şah portrelerinin İngiltere'de nişan portreye dönüştürüldüğü anlaşılmaktadır (Vernoit 1997: 96). 1820'li yıllara atfedilen erken bir örnekte (Halili Koleksiyonu, no. JLY 1902) Feth Ali Şah, yarım boy olarak ve başında Keyani tacı, üstünde değerli taşların yer aldığı bir elbise ile betimlenmiştir (Resim 3). Oval formda tasarlanan portrede arka plan oldukça sade bırakılmıştır. Porter, bu nişanda yer alan Feth Ali Şah portresinin eskizini 1821 yılında Londra'da bastırıldığı seyahat kitabının ilk sayfasında kullanmıştır ². Bu eskizin farklı kopyaları çeşitli müzayedelerde görülür (Sotheby's Sat. Kat. 14 Ocak 1999. kat. no. 56) (Resim 4). Porselen endüstrisinin geliştiği Avrupa'da bu portrenin porselen kaplara da yansıtıldığını (Resim 5) gösteren örnekler mevcuttur (Ermitaj Müzesi, VZ.743-45, 734-36) (Petrovksy ve Rogers 2004: 180).

² Porter, Sir Robert (1821-22) *Travels in Georgia, Persia, Armenia, ancient Babylonia & during years 1817, 1818, 1819 and 1820*, London

Resim 3: Feth Ali Şah, yak.1820'ler, 6.6 x 5.3 cm. Halili Koleksiyonu, no. JLY 1902 (Vernoit 1997: 97)

Resim 4: Feth Ali Şah, Sotheby's Sat. Kat., 14 Ocak 1999 kat. no. 56

Resim 5: Feth Ali Şah portreli fincanlar, Ermitaj Müzesi, VZ. 743-745

Ancak bu dönemde İran'da bu tür örnekler bilinmez. Feth Ali Şah devri resim sanatının ilkeleri, Zend resim geleneklerinin bir devamıdır. Tümüyle el koydukları Zend sarayından intikal eden sanatçılar bu geleneklerin Kaçar sarayında devam etmesinde önemli rol oynamışlardır. Portrecilik de Zend kalıplarının kısmen devam etmesi bu yüzdendir. Zend döneminde boyutları büyüyen tuval üzerine yağlı boya tekniğinde yapılan tam boy portrelerindeki duruş ve oturuş özellikleri bu ana kalıbı oluşturmaktadır. Bir saray sanatçısı olan Muhammed Bekir tarafından 1820'li yılların başında yapılan portreli nişan bunun bir örneğidir (Halili Koleksiyonu no. JLY 1811). Oval formda tasarlanmış ve tek sıra kıymetli taşlarla çevrelenmiş nişanın iç kısmında hükümdar diz üstünde otururken betimlenmiştir (Resim 6) Portrede, Feth Ali Şah'ın başının sol tarafında "*Sultan Feth Ali Şah Gacar*" yazısı okunmaktadır ve Türkmençay anlaşması sırasında İran lehine hareket eden İngiliz elçisi John McNeil'e verilmiştir (Vernoit 1997: 96). Halili koleksiyonunda bulunan bir örnek (Env.no. JLY 1231) dönemin nişanlarında oval ya da yuvarlak formun dışına çıkıldığını göstermektedir. Damla biçimli bu nişanda Şah, başında eğri kesim astragan bir başlık ile betimlenmiştir (Resim 7).

Resim 6: Feth Ali Şah, yak.1820, 6.6 x 5.2 cm, Halili Koleksiyonu, no. JLY 1811 (Vernoit 1997: 97).

Resim 7: Feth Ali Şah, yak. 1835, 6.2 x 4.4 cm, Halili Koleksiyonu, no. JLY 1231 (Vernoit 1997: 97).

Boynundaki üç sıra inci dizisi, omuz ve pazubendlerde bulunan mücevherler, Kaçarların ne denli kıymetli taş kullandığını gösterir niteliktedir. Şahın sağ omzuna denk gelen yerde bir kartuş içerisinde “Sultan Feth Ali Şah Gacar” yazısı, sol omuz hizasında ise sanatçının imzası olan “Gulam Hanezad Muhammed Bekir”³ yazısı okunmaktadır. Batılı hükümdarların portrelerinde gördüğümüz dökümlü perde motifi ve üzerindeki tonlamalar daha çok Muhammed Şah döneminin bir üslup özelliğidir. Bununla birlikte Feth Ali Şah’ın gerek yağlı boya ve gerekse diğer tekniklerde yapılmış portrelerinde Keyani tacı kullandığı görülürken, hükümdarın astragan bir başlık ile betimlendiği portrelerine rastlanmaz. Muhammed Şah ile kullanılmaya başlayan ve Nasrettin Şah zamanında yaygınlaşan bu başlığın Feth Ali Şah portresinde görülüyor olması, bu nişanın Muhammed Şah zamanında yapıldığını düşündürür. Dolayısıyla bu nişan 1834 yılından sonra yapılmış olmalıdır.

2.2. Muhammed Şah Devri

Feth Ali Şah’tan sonra tahta çıkan Muhammed Şah (1848-1896), portreli nişan geleneğini devam ettirmiştir ancak Feth Ali Şah döneminin yoğun portre üretimi bu dönemde yaşanmaz.

Hükümdar portreciliğinde yeni bir evreyi gösteren bu dönemde, daha çok batılı teknik ve üsluplara uygun portreler yapılırken, yarım boy anlayışı uygulanmış, kıyafetler de değişmiştir. Omuzlarda apoletlerin bulunduğu Avrupalı üniforma Muhammed Şah döneminin yeniliklerinden olup, daha sonraki yıllarda yaygınlaşacak olan eğri kesim astragan başlık da bu dönemde kullanılmaya başlanmıştır.

³ Bu ibare “Saray halkından kul Muhammed Bekir” şeklinde Türkçeye çevrilebilir.

Hükümdarı bu yeni kıyafetler ile gösteren bir örnek (Halili Koleksiyonu, no. JLY 2073), yaklaşık 1845 yılına tarihlenmektedir (Raby 1999: 28). Nişanda (Resim 8) Şah'ın başının sol tarafında kırmızı ile "El-Sultan Muhammed Şah Gazi" yazısı okunurken, onun altında siyah harflerle ve daha büyük boyutta sanatçının imzası olan "Çekar-ı Dergâh Muhammed Ali" yazısı okunmaktadır.

Resim 8: Muhammed Şah, yak. 1845,
8.7 x 6.7 cm, Halili Koleksiyonu, no.
JLY 2073 (Vernoit 1997: 107).

Burada ilginç olan sanatçının imzasının Muhammed Şah yazısından daha büyük oluşudur. Muhtemelen bir yağlı boya portresinden model alınarak tasarlanmış bu nişanda Şah, yarım boy ve üzerinde kırmızı uzun bir üniforma, omuzunda apoletler ve kollarında ise geleneksel pazubentler ile betimlenmiştir. Göğsünde bezeli taşlar ile birlikte sağ omzundan, belinin soluna uzanan mavi kuşak Avrupalı giyim tarzına geçişin bir sembolüdür. Sol göğsüne iliştirilen Feth Ali Şah olduğu düşünülen bir portreli nişan dikkat çeker. Bu kullanım da Muhammed Şah döneminde görülen yenilikler arasındadır. Hükümdarın tuval üzerine yağlı boya tekniğinde yapılmış kimi portrelerinde göğsünde bulunan nişanda Feth Ali Şah portresi belirgin şekilde tanımlanmaktadır (Özel Koleksiyon). Bu durum dedesi Feth Ali Şah'ın portreli nişanını taşıyarak hanedan bilincine vurgu yapar (Resim 9, 10). Muhammed Şah'ın yaklaşık 1840 yıllarına tarihlenen bir portreli nişanın daha olduğu bilinir. Sanatçısı belli olmayan bu portre mine tekniğinde yapılmış altın bir çerçevenin üzerinde yakut ve elmas gibi kıymetli taşlarla çevrelenmiştir (Sotheby's Sat. Kat., 12 Ekim 2000. no. 214). Şah'ın başlığında ve elbisesinde yine kıymetli taşlar kullanılmış olup, sağ tarafta bir kartuş içerisinde "El Sultan Muhammed Şah Kacar", sol tarafındaki

kartuşta ise “*El Sultan ibn El-Sultan*” yazıları okunmaktadır. Bu ikinci ibare de Muhammed Şah’ın hanedan bilincine bir başka vurgudur (Resim 11).

Resim 9: Muhammed Şah, Ahmed imzalı, 1844, tuval üzerine yağlıboya, 81.25 x 63.5 cm, Özel Koleksiyon

Resim 10: Muhammed Şah, Ahmed imzalı, 1844, tuval üzerine yağlıboya, 81.25 x 63.5 cm, Özel Koleksiyon (Detay)

Resim 11: Muhammed Şah, yak. 1840, Sotheby's Sat. Kat., 12 Ekim 2000 kat. no. 214

2.3. Nasreddin Şah devri

Nasreddin Şah devri (1848-1896), İran’da batı etkili yeniliklerin en fazla yaşandığı dönemdir. Örneğin 1859’da ilk telgraf hattı kurulmuş, 1870’lerde ise modern bir posta teşkilatı oluşturulmuş ve Tahran’a elektrik aydınlatması gerçekleştirilmiştir. Ayrıca Şah, 1873, 1878 ve 1889 yıllarında olmak üzere Avrupa’ya üç kez gezi düzenlemiş ve birçok Avrupa başkentine ziyaretlerde bulunmuştur. Bunun yanı sıra İstanbul’a gelip Dolmabahçe Sarayı’nda kabul edilmiştir. Nasreddin Şah’ın Avrupa seyahatlerinden sonra İran’da lalezar bulvarına atlı bir heykelini yaptırmıştır. Sarayında kurduduğu fotoğraf stüdyosunda kendi çektiği fotoğraflarından oluşan albümleri bulunmaktadır. İmgenin yayılmasında farklı araçların kullanıldığı bu dönemde portreli nişan geleneği devam etmiştir. Muhammed Şah’tan farklı olarak Nasreddin Şah babasını ya da dedesinin yerine kendi göğsüne Hz. Ali tasvirinin bulunduğu nişanı kullanmıştır. *Nişan-ı Timsal-i Emir el Müminin* adı verilen bu nişanlarda kimi zaman Hz. Ali tek başına kimi zaman sağında ve solunda oğulları Hz. Hasan ve Hüseyin ile betimlenmiştir. Hükümdarın modernist tutumu karşısında dini grupların tepkisini çekmemek adına Hz. Ali portreli nişanlarını da kullanmış olmalıdır. Şii kültürünün görsel yansımalarının yoğun olduğu bu dönemde Kerbela olayının bir piyese dönüştürülüp *tekye* ve *hüseyniye* adı verilen yapılarda sahneye konması yine Nasreddin Şah döneminin bir yeniliğidir (Diba 1998:

43). Feth Ali Şah devrinde görülmeye başlayan nişan geleneği Nasreddin Şah döneminde yeni bir boyut kazanmıştır. Dönemin saray sanatçısı olan Muhammed Hasan Afşar imzalı bir portreli nişanda (F. Fermanfermayen Koleksiyonu) hükümdar, önü sırma işlemeli, omuzlarında apoletlerin olduğu askeri bir üniforma giyer (Resim 12). Üniformanın üzerinde sol omzunu kaplayan lacivert renkli bir pelerin dikkat çeker. Arka planda çocuk yüzlü melekler yer alır. Soldaki üç meleğin en üstte olanı bir kitap, ortadaki mücevherli bir sorguç ve en alttaki uzun şerit halinde bir kâğıt ya da kumaş tutmaktadır. Sağ taraftaki meleklerin en üstte olanı ise elinde bir yay, onun altındaki boynuz şeklinde içi meyve veya çiçek dolu bir kutu en alttaki melek ise bir kılıç tutmaktadır. Bu sağ taraftaki meleklerin sayısı dört tanedir arada bir meleğin sadece başı görülmektedir. Julian Raby bu objeyi “cornucupia” kelimesi ile açıklamaktadır (Raby 1999: 29). Cornupia, Yunan mitolojinde Amalthea'nın boynuzudur ve sanatçılar tarafından bolluk sembolü olarak kullanılan, içinden meyveler taşan boynuz şeklindedir (Erhat 1993: 32). Hıristiyan dini ikonografisinin bir parçası olduğu düşünülen melek figürleri Nasreddin Şah'ın lahtinin üzerinde de görülmektedir (Resim 13).

Resim 12: Nasreddin Şah, Muhammed Hasan Afşar imzalı, 1854-55 tarihli, mine, 5.1 x 3.8 cm, F. Fermanfermayen Koleksiyonu (Raby 1999: 29).

Resim 13: Nasreddin Şah lahti üzerinde portresi ve melekler, Gülistan Sarayı.

Şah'ın sağ omuz hizasında “*Rekam-ı Muhammed Hasan Afşar*” şeklinde sanatçının imzası, sol omuz hizasında ise “1271” tarihi okunmaktadır. Şah'ın bu portresinde kullanılan pelerin detayı, çağdaş Avrupa hanedan portrelerinde 19. yüzyıl ortalarından itibaren yaygınlaşan bir uygulamadır. Pelerin kullanımı aynı çağda komşusu Osmanlı İmparatorluğu'nda hüküm süren Sultan Abdülmecid'in Sebuhan Manas imzalı (Sotheby's Sat. Kat., 8 Ekim 2014, lot no: 168) 1854 tarihini taşıyan portreli nişanını aklı getirir (Resim 14). Halili koleksiyonunda bulunan, bir başka portrede (Env.no. MSS 849) Şah, yarım boy olarak betimlenmiştir. Başındaki eğri kesim astragan başlık ve üzerinde apoletleri bulunan kırmızı renkli üniforma giymektedir. Üniformanın üzerinde mavi renkli bir göğüs bandı yer alır (Resim 15). Arka plan

mavi renkte gökyüzü, altta sarı renkli bir yükselti ve sol tarafta eflatun renkte dökümlü bir perde kullanımı daha çok batılı hükümdarların portrelerinde rastladığımız bir dekor oluşturulmuştur. Şah'ın duruşu, kıyafetleri ve renk kullanımı 1854-55 tarihli F. Fermanfermayen koleksiyonu'nda bulunan portreyle benzer özellikler göstermesi, bu portrenin Muhammed Hasan Afşar'a atfedilmesinin yanı sıra 1850'li yıllarda yapılmış olduğunu düşündürmektedir.

Bu dönemde uzun yıllar saray baş ressamlığı yapan bir diğer sanatçı Ebu'l-Hasan Gaffari'dir. Nasreddin Şah'ın tuval üzerine yağlı boya tekniğinde birçok portresinin yapan sanatçının portreli nişanlarda da çalıştığı anlaşılmaktadır. Haşem Hosrovani Koleksiyonunda bulunan bir nişan portrede Şah, büst şeklinde ve üzerinde kırmızı bir üniforma, omuzlarında yine püsküllü apoletler ve mavi göğüs bandı ile betimlenmiştir (Resim 16). Dunmore kontunun oğlu ve aynı zamanda İngiltere'nin İran büyükelçisi olarak görev yapan Sir Charles Augustus Murray'a Tahran'dan ayrılırken Şah tarafından hediye edilmiştir. Sir Murray'a bu nişanın verilme sebebi, 1856-57 tarihleri arasında İngiltere ve İran arasındaki savaşta oldukça etkin bir rol oynamasından kaynaklanmıştır.

Resim 14: Sultan Abdülmecid, Sebuhan Manas imzalı, 1854, fildişi üzerine suluboya, 6 x 4.8 cm, Sotheby's Sat. Kat., 8 Ekim 2014, lot no: 168.

Resim 15: Nasreddin Şah, Muhammed Hasan Afşar imzalı?, yak.1850, altın yaprak üzerine mine, 5.5 x 4 cm, Halili Koleksiyonu MSS 849 (Vernoit 1997: 108).

Resim 16: Nasreddin Şah, Ebu'l-Hasan Gaffari imzalı, yak. 1855, 4 x 3 cm, Haşem Hosrovani Koleksiyonu (Raby 1999: 29).

3. Sonuç

İran'ın modernleşme çağı olarak kabul edilen Kaçarlar devrinde Avrupa ile siyasi ilişkilerin artması kültür ve sanat alanlarında da değişimi beraberinde getirmiştir. Yeni üslup ve konuların İran resmini girdiği bu dönemde en büyük yenilik portre sanatında olmuştur. İran'da Safevilerin son dönemlerinde bireyselleştirilmiş yüz özelliklerinin ağır bastığı çok figürlü kompozisyonlar görülmektedir. Batılı tekniklerinde portre yapımı ise Afşar ve Zend dönemlerinde önem kazanmıştır. Ancak Avrupalı üslup ve ikonografilerin kullanılmaya başlandığı Kaçar devrinde portrenin kullanım alanları da genişlemiştir.

Feth Ali Şah portreyi etkin bir propaganda aracı olarak kullanmış ve komşusu Osmanlı sultanı gibi Avrupa saraylarına diplomatik hediye olarak göndermiştir. Geçmiş hanedanlarla olan bağını kimi zaman onlardan kalan yapıları restore ederek gösterirken kimi zamanda eski İran hükümdarlarının atribülerini kullanarak göstermiştir. Portrelerinde görülen Keyani tacı bunun bir örneğidir. Geleneksel kıyafetlerin terkedildiği ve batılı kıyafetlerin kullanıldığı Muhammed Şah devrinde, portrenin kullanım alanı daralmıştır. Şah'ın portrelerinde göğsünde gördüğümüz Feth Ali Şah portreli nişanlar, hükümdarın hanedan bilincine işaret etmektedir. Reformlar ve Avrupa'ya yaptığı seyahatler Nasreddin Şah devrinde batılı etkilerin artmasına yol açmıştır. Avrupalı hükümdarlar gibi atlı bir heykelini yaptıran Nasreddin Şah, portrelerinde batılı ikonografyayı en çok kullanan hükümdar olmuştur. Bu değişimlerin dini otoritelerce tepki çekeceği düşünülmüş olmalı ki, Şii düşüncenin ana unsurunu oluşturan Kербela olayını anlatan piyesler sahnelenmiştir. Bu amaçla yapılan tekye ve hüseyniyeler Nasreddin Şah devrinin bir başka yeniliğidir. Portrelerinde göğsünde Nişan-ı timsal-i Emir el Müminin adı verilen Hz. Ali nişanları ise Nasreddin Şah'ın dindarlığına gönderme yapan önemli bir unsur olmuştur. Bu yönüyle Kaçar portreli nişanları içerisinde Hz. Ali portreleri çağdaş Osmanlılardan farklı bir tür ve kullanım alanı gösterir.

Kaynakça

Diba, L. S. (1998) Images of Power and the Power of Images: Intention and Response in Early Qajar Painting (1785-1834), *Royal Persian Paintings-The Qajar Epoch 1785-1925* içinde, (L. S. Diba and M. Khtiar), 30-49, Brooklyn, New York.

Erhat, A. (1993) *Mitoloji Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitapevi.

Koos, M. (2014) Wandering Things: Agency and Embodiment in Late Sixteenth-Century English Miniature Portraits. *Art History*, 37, 5, 837-859.

Pedram, B., Hosseini, M., & Rahmani, G. (2017). The Importance of Painting in Qajar Dynasty Based on the Sociology Point of View. *Journal of History Culture and Art Research*, 6(3), 985-998. doi:<http://dx.doi.org/10.7596/taksad.v6i3.967>

Petrovksy, M. B., & Rogers, J. M. (2004) *Heaven on Earth -Art from Islamic Lands*, New York.

Porter, S. P. (1821-22). *Travels in Georgia, Persia, Armenia, ancient Babylonia & during years 1817, 1818, 1819 and 1820*, London.

Raby, J. (1999). *Qajar Portraits*, London: I. B. Taurus Publisher.

Renda G. (2000) "Tasvir-i Hümayun (1800-1922): Portrenin Son Yüzyılı" *Padişahın Portresi: Tesavir-i Ali Osman*, İstanbul, 442-542.

Rutherford, E. (2019). *Early Portrait Miniatures from Noble & Private Collections*, London: Philip Mould & Company.

Strickler, S., & Krichevsky, T. (2018). *Intimate Keepsakes American Portrait Miniatures*, Manchester: Currier Museum of Art.

Vernoit, S. (1997). *Occidentalism. Islamic art in the 19th century*, Nasser D. Khalili Collektion of Islamic Art, XXIII, London.